Český
modrý mák z.s.

21. MAKOVÝ OBČASNÍK

Mák v roce 2022

Únor 2022

Sborník referátů
Česká zemědělská univerzita v Praze

Občasník je vydán při příležitosti odborného semináře **MÁK v ROCE 2022,**
pořádaného 22. února 2022 spolkem Český modrý mák z.s.
a Českou zemědělskou univerzitou v Praze.

Český modrý mák z.s.
(spolek sídlí na Výzkumné stanici FAPPZ ČZU v Praze)
Hájecká 215
273 51 Červený Újezd
http://www.ceskymodrymak.cz
info@ceskymodrymak.cz

Odborní garanti: Ing. Pavel Cihlář, Ph.D.
Ing. Vlastimil Mikšík, Ph.D.
Mgr. Stanislava Koprdová, Ph.D.

Do tisku připravil: Ing. Vlastimil Mikšík, Ph.D.

© Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů
www.af.czu.cz
165 00 Praha 6 - Suchdol
tel. 737 185 733
e-mail: MIKSIK@AF.CZU.CZ

ISBN 978-80-213-3163-1

SOUČASNÁ SITUACE V OBLASTI PRODUKCE AFGHÁNSKÉHO OPIA (MÁKU) PRO NELEGÁLNÍ ÚČELY

Current Situation in the Production of Afghan Opium for Illegal Purposes

Tomáš KRATINA[1,2], Hana TOŠNAROVÁ[1]

[1]Národní protidrogová centrála služby kriminální policie a vyšetřování, Oddělení koordinace, vzdělávání a strategie, Policejní prezidium, [2]České vysoké učení technické v Praze, Fakulta biomedicínského inženýrství

Souhrn: Afghánistán je řadu let považován za stát s největším objemem vývozu makového opia a heroinu a současně za největší pěstitelskou oblast máku setého, sloužícího k nepotravinářským a nefarmaceutickým účelům. Produkce afghánského makového opia dalece převyšuje ostatní státy patřící do oblastí tzv. Zlatého půlměsíce a Zlatého Trojúhelníku. I přes chudobu, určitou zaostalost obyvatelstva a reálně hrozící hlad vlivem nedostatku potravin, se Afghánistán, jehož páteřní ekonomika je založena na zemědělství, přesto stále ve větší míře orientuje na další a další pěstování makového opia a produkci heroinu. Aktuální situace také ukazuje, že kromě máku se v Afghánistánu ve velkém začíná pěstovat rostlina rodu *Ephedra*, z níž je extrahován účinný alkaloid efedrin, který slouží jako výchozí prekurzor pro výrobu metamfetaminu.

***Klíčová slova**: Afghánistán; opium; heroin; pěstování máku; cash-crop*

Abstract: For many years, Afghanistan has been considered the country with the largest export of poppy opium and heroin and at the same time the largest poppy-growing area for non-food and non-pharmaceutical purposes. Afghan poppy opium production far exceeds other countries belonging to the so-called Golden Crescent and Golden Triangle. Despite poverty, a certain backwardness of the population and a real threat of hunger due to food shortages, Afghanistan, whose backbone economy is based on agriculture, is increasingly focusing on more and more poppy opium cultivation and heroin production. The current situation also shows that, in addition to poppies, a plant of the species Ephedra is being grown in large numbers in Afghanistan, from which the effective alkaloid ephedrine is extracted, which serves as a starting precursor for the production of methamphetamine.

***Keywords**: Afghanistan; opium; heroine; poppy cultivation; cash-crop*

Úvod

Současná politicko-vojenská situace v Afghánistánu se po stažení aliančních vojsk během první poloviny srpna roku 2021 ukazuje nepřehlednou, s nesnadno predikovatelným vývojem v mnoha klíčových oblastech. Jedny z podstatných otázek, které vyvstaly, se týkají dopadů do bezpečnostní stability regionu a produkci opia, respektive pěstování máku setého pro toxikomanské, tedy pro jiné než potravinářské či legální farmaceutické účely. Afghánistán je součástí dvou oblastí s dominantním pěstováním máku setého – Zlatého půlměsíce zahrnujícího Afghánistán, Pákistán a Írán a Zlatého trojúhelníku se státy Thajsko, Laos a Myanmar, přičemž Afghánistán se řadí mezi světově největší producenty opia a také heroinu. Právě v souvislosti s produkcí opia, potažmo heroinu, vyvstává otázka, na kolik bude aktuálně vládnoucí hnutí Tálibán, při případných diplomatických jednání s okolním světem, hovořit o snaze potlačovat pěstování máku setého pro další účely výroby heroinu. Jednou z nesporných skutečností je fakt, že makové opium představuje pro Afghánistán významnou obchodní komoditu, můžeme jej nazývat socio-ekonomickou komoditou a vzhledem k dlouhotrvající chudobě a nízké hospodářské vyspělosti, je spíše nepravděpodobné, že by se vládnoucí hnutí makového opia vzdalo.

Jako zcela nový fenomén v Afghánistánu můžeme pozorovat, alespoň optikou problematiky výroby a vývozu psychotropních substancí, včetně rostlinných prekurzorů, masivní pěstování rostlin rodu *Ephedra* (Chvojník), z nichž je následně, za pomocí relativně snadných chemických procesů, extrahován alkaloid efedrin – klíčový prekurzor pro výrobu metamfetaminu. Společně ještě s nezanedbatelným pěstováním a vývozem konopí – konopných drog, se tak Afghánistán profiluje jako významná globální bezpečnostní hrozba nejen pro blízké okolí, ale celou širokou oblast, přičemž například rozsáhlé záchyty afghánského metamfetaminu zaplavují jihovýchodní Asii a rekordně také Írán. Drtivá většina heroinu, který se objeví v Evropě, pochází z Afghánistánu, případně ještě z Pákistánu či Íránu.

I přesto, že autoři nemají ambice hodnotit zdejší bezpečnostní situaci (která by ani nemohla být do krátkého příspěvku obsažena), začíná být zřejmé, že země prochází vážnou krizí se vznikem důsledků nejenom pro samotný Afghánistán, ale i pro další části světa.

Cíle práce a metodika

Cílem příspěvku je poskytnout aktuální informace k problematice pěstování máku setého v podmínkách Afghánistánu pro jeho další úpravu v podobě extrakce opia a následné výroby omamné látky heroin. Autoři se zaměřují na pokud možno poslední data pocházející z období let 2017 – 2021. Podklady pro vyhledávání odborné literatury byly získány zadáváním klíčových výrazů: „*Afghanistan opium*," „*Afghanistan poppy*," „*Afghanistan drug situation*," „*Heroine smuggling*" a dalších prostřednictvím webových vyhledávačů. Upřednostněny byly články typu review article nebo review study opatřené identifikačním symbolem DOI z odborných nakladatelství disponujících vlastním symbolem ISSN. Další údaje byly čerpány z veřejně dostupných informací na webových stránkách tiskových agentur a mezinárodních organizací. Získané informace jsou analyzovány, systematizovány, vybrány informace korespondující se zaměřením studie a zpracované výsledky publikovány.

Stručný politicko-vojenský stav moderní historie Afghánistánu

Kampaň aliančních vojsk v Afghánistánu trvala 20 let (2001 - 2021) a jako důvod jejich přítomnosti je uváděna vojenská reakce na události 11. září 2001 ve Spojených státech amerických. Informace o pachatelích teroristického útoku, militantní organizace Al-Káida a jejího propojení s islámským hnutím Tálibán, včetně vysokých pohlavárů obou skupin, podle oficiálně vydávaných informací vedly právě do Afghánistánu. Vyhlášení války neviditelnému nepříteli – terorismu, deklaroval tehdejší americký prezident George W. Bush (prezidentské funkční období 2001 - 2009) známým výrokem *„War on Terror."* Po dvaceti letech se, k údivu prakticky celého tzv. „západního světa," aliančí vojska v polovině srpna roku 2021 urychleně ze země stáhla před rapidně postupujícím Tálibánem (postupné stahování ale bylo Bidenovou administrativou oznámeno). Na afghánském území vojska zanechala nejen vojenský materiál, ale také místní spolupracovníky, kterým, celkem pochopitelně, hrozí ze strany Tálibánu odveta. V současné době (2022) je afghánské území opět kontrolováno vládnoucími strukturami Tálibánu. Afghánistánu je třeba porozumět, kromě současných moderních událostí, také z hlediska geopolitického a bezpečnostního, jako oblast střetu mnoha zájmů okolních velmocí: rivality mezi Íránem a Pákistánem, současným i minulým vzdáleným bojištěm mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými, mocenskými snahami Indie a Číny a v neposlední řadě střetu islámských náboženství Sunnitů a Šiítů, navíc se zde historicky odehrává neustálý boj mezi Paštúny, jakožto tradičními vládci, proti jiným etnickým národům.(1) Z těchto, ale i mnoha dalších důvodů, se země zmítá v neustálých válkách, nepokojích, chudobě a hladu. Lze konstatovat, že stav veřejné správy a politická situace v Afghánistánu není optimální, absentuje zde strukturovaný systém veřejné správy a byrokracie. Veřejná správa v Afghánistánu čelí stále velkým výzvám, jako je korupce, nedostatek profesionality, absence stabilní vlády a právního stavu, nedostatek institucionálního strategického plánování, politizace a etnická diskriminace. Všechny veřejné instituce se vyznačují nedostatkem transparentnosti, nepotismu a silnou koncentrací moci, zejména v oblasti justice.(2)

Pěstování máku setého v Afghánistánu

Zemědělské pěstování máku setého pro účely extrakce opia, má v Afghánistánu hluboké historické kořeny a země se řadí mezi jeho globálně největší výrobce, přičemž produkční kapacita nebyla nijak výrazně ovlivněna ani přítomností aliančních vojsk. Například roku 2018 dosáhla v moderní historii produkce makového opia vrcholu s cca 9 tisíci tunami.(3) Zemědělsky nejvíce bohaté (využívané) oblasti pro pěstování máku tvoří centrální část, zejména provincie Hilmand, Kandahár, Orúzgán a Dájkundí.(3) Především provincie Hilmand je považována doslova za „drogovou továrnu."(4) Odhad zemědělsky obdělávané plochy s mákem k roku 2019 určeným pro nelegální trh se pohybuje okolo 163 000 ha (dosud největší obdělávanou plochou byl rok 2017 s 328 000 ha)(5), což odpovídá skutečnosti, že Afghánistán reálně saturuje světový trh heroinem ze 75 % - 80 %.(6) Uvedenou informaci považujme přitom za jednu ze stěžejních, jelikož

s jakýmkoliv snížením produkce makového opia - heroinu, poklesne i jeho dostupnost na drogových trzích a podle standartních ekonomických zákonů zvýší jeho cenu. Pro připodobnění, zcela stejnou roli hraje stát Kolumbie a zdejší produkce koky – kokainu. O dalším vývoji situace v Afghánistánu s afghánským opiem existují dva rozdílné prognostické názory. První názor zastává myšlenku, že země, respektive vládnoucí Tálibán, se bude muset při sbližování s okolním světem v zájmu zachování své ekonomické a hospodářské existence vzdát produkce opia (heroinu) a v současnosti de facto i efedrinu. Druhý názor prezentuje pravý opak, tedy že Tálibán se makového opia nevzdá kvůli význačným finančním příjmům z prodeje této komodity činící podle odhadu organizace United Nations Office on Drugs and Crime (dále také „UNODC) 1,8 – 2,7 miliard amerických dolarů (dále také „USD“). Pro představu, v roce 2020 hrubý domácí produkt země v absolutních číslech dosáhl 19,8 miliard USD. Tedy další vývoj bude mít důležité konsekvence, jež budou mít i globální dopad na obchod heroinem. V této souvislosti je však také třeba připomenout vysoký počet obyvatel závislých na opiu/heroinu, který je odhadován mezi 1 – 2 miliony osob (celkový počet obyvatel je 39,8 milionů). Za dvacet let bojů v Afghánistánu se aliančním vojákům nepodařilo vymýtit výrobu opia a heroinu v zemi. Fakt, který zcela neochvějně každoročně dokumentuje výroční zpráva UNODC, naopak, jeho produkce, kromě několika výkyvů mezi roky 2010 – 2011 a 2015 – 2016, naopak stále roste.(4, 5) Přitom alianční partneři přítomní v Afghánistánu vydali miliardy amerických dolarů na protidrogové razie, stabilizaci regionů a další vojenské akce, jejichž cílem bylo potlačit pěstování máku a následnou výrobu heroinu.(7) Afghánistán se z narko-ekonomiky přeměňuje v narko-stát, zcela stejně jako se obdobně od 90. let 20. století transformuje Mexiko.(8) Nové poznatky naznačují, že země se může ubírat i nadále nepříznivým trendem, spočívajícím v rozšíření nelegálních komodit z opia a heroinu, o efedrin, sloužící jako hlavní prekurzor metamfetaminu a pěstování konopí rovněž pro toxikomanské účely (marihuana, hašiš), přičemž dvě poslední rostliny mají potenciál, vzhledem ke světové poptávce, vydělat větší objem peněz.(3)

Význam Afghánistánu jako regionu produkujícího mák a další rostliny pro toxikomanské účely

Již bylo uvedeno, že Afghánistán je považován za největšího producenta opia na světě, až 95% trhu evropského a kanadského tvoří právě heroin z této země. Oproti tomu státy USA jsou saturovány heroinem, který pochází z Mexika a Jižní Ameriky, heroin z Afghánistánu zde tvoří jen malou část nabídky.

V posledních letech Organizace spojených národů (dále také „OSN“) stále častěji varuje, že pěstování máku a produkce opia je v Afghánistánu historicky na nejvyšší úrovni, od roku 2017 narostla více než dvojnásobně. Maková pole se začínají rozprostírat na dalších, s pěstováním původně málo spojených afghánských provinciích. K tomu se váže výskyt mnoha drogových laboratoří, které jsou řízeny zejména Tálibánem. Řádově se hovoří až o několika stovkách takových nelegálních laboratoří na produkci opia, které se v Afghánistánu nachází. Za zmínku stojí, že druhým největším celosvětovým producentem opia je Myanmar, především jeho stát Shan, nacházející se na severní hranici Thajska a Číny.(9) Produkce této nelegální látky, kromě vysokých příjmů teroristickým organizovaným skupinám v Afghánistánu, s sebou přináší další konsekvence. Na základě stanoviska OSN pravděpodobně povede k dalšímu nárůstu politické a ekonomické nestability, ozbrojeným útokům a mezinárodním konfliktům. Válka s opiem zůstává i nadále nevyhraným bojem, například i z důvodu, že mák setý znamená pro Afghánistán cash-crop (viz subakapitola č.6 níže), i přestože bylo v rámci mezinárodních vojenských operací zničeno mnoho nelegálních laboratoří. Důvodů pro potírání těchto aktivit je více, obchod s heroinem, který se z opia vyrábí, slouží k financování teroristických organizací jako je Tálibán, tzv. Islámský stát či Al-Káida. S tím úzce souvisí korupční jednání na klíčových místech veřejné správy.

Opium pocházející z Afghánistánu je celosvětově považováno za produkt nejvyšší kvality, který je svým způsobem levný, ale má výrazný význam z ekonomického hlediska. Střetávají se zde dvě stránky věci, interakce afghánského státu snažící se o regulaci a samotné nelegální pěstování, výroba a distribuce opia. Opium se úzce prolíná s mezinárodní diplomacií i politikou, včetně politických dějin Afghánistánu jako součásti velkého příběhu souvisejícího s politickou mocí, rozvojem státu, diplomacií a dokonce i se zdravotnictvím.(10) Z ekonomického hlediska jsou příjmy z drog hluboce začleněny do operací běžně spojených se státem.(9)

Právě z důvodu rozsáhlosti a objemu pěstování legálních, ale zejména nelegálních plodin prošla geografie Afghánistánu za posledních několik desítek let dramatickými změnami. Rozlehlé pouště a suché skalnaté oblasti v jihozápadním Afghánistánu, zpočátku řídce osídlené malým počtem obyvatel, byly přeměněny na zemědělskou půdu, a to i za pomoci rozvoje nových technologií, zvyšující se ceně opia a protidrogovými zásahy afghánského státu a zahraničních vojenských sil, které donutily venkovské obyvatelstvo opustit stěžejní, dobře zavlažované a potravinově úrodné oblasti provincie, jako jsou např. Hilmand, Farah a Kandahár, pro potřeby pěstování máku pro makové opium. Proto obyvatelstvu nezbývalo příliš možností, než vyhledat zdroj pro svou obživu v oblastech bývalé pouště. Vlastníci půdy v těchto pouštních oblastech byli více povzbuzeni k další expanzi pěstování opiového máku právě relativně levnými pracovními silami s „kvalifikací“ v produkci opia. Proto se v období 2010 až 2014 i cena opia stabilizovala, neboť se zemědělci přizpůsobili pěstování v bývalých pouštních oblastech právě díky využití nových technologií k pěstování.(11)

Průzkumy mezinárodních organizací, včetně satelitního pozorování, sledujících vývoj a trendy v oblasti drog potvrzují, že v roce 2020 došlo opět k nárůstu pěstování makového opia. Největší relativní nárůsty byly pozorovány v jižní oblasti Afghánistánu, která je následována západní, severovýchodní, severní, střední a jihozápadní. Naopak ve východní části došlo k útlumu, zde se pěstební plocha snížila až o 28 %. Oproti tomu se počet provincií pěstující mák v roce 2020, snížil ze 13 % na 12 %. Největší nárůsty opiových makových polí byly pozorovány v provinciích Hilmand, Badghis, Kandahár a Faryab, největší pokles pak v provincii Balcha. Potenciální produkce opia byla v roce 2020 odhadována na 6300 tun, kdy průměrný výnos opia na 1 hektar činil zhruba 28 kg. Kvůli opatřením v souvislosti s pandemií Covid-19 nebylo možno sbírat údaje o výnosu přímo v terénních podmínkách, průzkum byl realizován za pomoci hodnotících faktorů (odkaz výnosu dle kvality plodin na poli, pěstební podmínky, klima aj.) a odhadem za pomoci satelitních snímků.(12)

V posledních několika letech, i přes četné intervence v době přítomnosti spojeneckých vojsk, je rozmach pěstování opiového máku stále patrný. V období let 2016 až 2018 docházelo k poklesu pěstební plochy až o 20%. Podle posledních údajů vyplývajících z průzkumu UNODC od roku 2019 ale opět plochy pro pěstování máku narůstají, a to meziročně až 37 % (v roce 2019 se jednalo o průměrně 163 000 hektarů, v roce 2020 pak již o 224 000 hektarů). Mák se v roce 2020 pěstoval v celkem 12 z 34 provincií, tento počet je víceméně stabilní už několik let.(5) Průměrný výnos za posledních 5 let z jednoho hektaru činí v závislosti na pěstebních podmínkách rozmezí od 24,4 do 28 kg čistého opia. Pro srovnání, v letech 2004 až 2010 v důsledku kontrol území vojsky Aliance a protidrogových intervencí státu poklesl rozsah půdy pro pěstování máku, a to až o 60% a v některých provinciích na jihu a jihozápadě území došlo k omezení pěstování.(11) Rychlý nástup moderních technologií a rozšíření pěstování v pouštních územích v následujících letech naznačil nárůst pěstování. I když přišla méně úrodná léta v důsledku enormního sucha a zčásti i snahou spojeneckých vojsk o vymýcení opiových oblastí, zejména okolo roku 2018, stále lze hovořit o vysoké produktivní schopnosti Afghánistánu.(13) Cenová politika se nesla v duchu objemu produkce. Rok 2018 přinesl odhadem 5300 tun opia, které mohlo být zpracováno potenciálně na až 600 tun heroinu exportní kvality (při čistotě 50-70%) nebo až 300 tun čisté heroinové báze, cena však oproti letům předešlým poklesla až o 50%, na cca 94 USD za 1 kilogram, kdy tato cena byla naposledy zaznamenána v roce 2009.(13) V roce následujícím pak cena jednoho kilogramu surového opia poklesla na historické minimum, o 33% oproti roku 2018 a činila 63 USD.(14) Důvod tak markantního poklesu lze spatřovat v nasycenosti trhu v předchozích třech letech, proto farmáři a obchodníci byli nuceni jít s cenou dolů. To ale nic nezměnilo na daňové politice Tálibánu a dalších povstaleckých skupin, která vybrala od farmářů na „daních“ miliony dolarů (podle zemědělců činí daň z prodeje opia 6%). Na konci března 2020 zasáhla Afghánistán a jeho obyvatelstvo krize související s pandemií Covid-19. Ceny základních surovin, jako je mouka a rýže, raketově vzrostly, mnoho obyvatel přišlo o zaměstnání, a proto se více soustředili na produkci makového opia. To mimo jiné vysvětluje prudký nárůst pěstebních ploch a produkce.(14)

V posledních letech se afghánské obyvatelstvo obrací i k jiným komoditám, po opiovém máku začínají obchodníci s drogami investovat i do metamfetaminu. Využívají k tomu rostlinu rodu Chvojník (*Ephedra*), která má v Afghánistánu vynikající podmínky pro pěstování. Z ní lze zpracovat klíčový prekurzor pro výrobu metamfetaminu – efedrin (alespoň v těch metodách výroby, kdy je efedrin používán, jiná metoda využívá například syntetický prekurzor benzylmethylke-

ton). Tálibán z prodeje metamfetaminu profituje, přestože islám užívání drog zakazuje. Efedra je divoce rostoucí rostlinou zejména v horských oblastech, její sklizeň probíhá celoročně, v několika produkčních cyklech. Zprávy mezinárodních organizací (například European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction ve zprávách European Drug report 2019, 2020) varují, že Afghánistán se stává také významných světovým producentem metamfetaminu. Efedrin extrahovaný z rostliny je mnohem levnějším prekurzorem pro výrobu metamfetaminu než léčiva s obsahem efedrinu nebo pseudoefedrinu. Zejména západní Afghánistán (provincie Bakva), ale i další oblasti, se vyznačují masivním pěstováním rostliny efedra a jejím zpracováním, které probíhá v primitivních podmínkách nelegálních laboratoří. Vše je kontrolováno Tálibánem a přináší další velký zisk z nelegálního byznysu, řádově ročně okolo 90 milionů dolarů.

Socio-ekonomické aspekty spojené s produkcí nelegálních surovin pro výrobu návykových látek

Z globálního hlediska můžeme identifikovat nejméně čtyři rostliny, mající v masívním měřítku význam jako tzv. „cash-crop“(10) (volně přeloženo jako zpeněžitelná plodina) pro nelegální zpracování, výrobu a distribuci návykových látek:

1. Mák setý (*Papaver somniferum*)– pěstován v oblastech Zlatého půlměsíce (Afghánistán, Pákistán a Írán) a Zlatého trojúhelníku (Thajsko, Laos a Myanmar) pro nelegální potřeby výroby opia a heroinu.(15)
2. Rudodřev koka (*Erythroxylum coca*) – endemicky rostoucí v Andsko-amazonské oblasti Jižní Ameriky (Kolumbie, Peru, Bolívie) sklízená (doslova drancovaná) pro nelegální účely výroby kokainu.(16)
3. Khata jedlá (*Catha edulis forsk.*)– endemicky rostoucí v severovýchodní Africe (Somálsko, Jemen, Etiopie) sklízená pro nelegální účely vývozu čerstvých nebo sušených listů s výraznými stimulačními účinky (obsahují hlavní psychotropní alkaloidy cathinon a cathin) podobným amfetaminům.(17)
4. rostliny rodu *Cannabis* – jejich postavení v uvedené skupině ale není podle níže uvedených měřítek zcela jednoznačné, nelegální význam hraje jejich konzumace psychoaktivní látky delty-9-THC.
5. rostliny rodu Chvojník (*Ephedra*) – historicky významná rostlina uváděná již v čínském herbáři Pen T´sao užívána na řadu, zejména respiračních, obtíží. Hlavní účinný alkaloid efedrin je součástí některých léčiv i dnes. Chvojník i efedrin jsou masově zneužívány pro výrobu návykové látky metamfetamin.

Uvedené rostliny, jejichž výčet není taxativní, mohli bychom mezi ně ještě zařadit ještě kratom *Mitragyna speciosa*, mají svůj odvrácený, stinný význam, neboť jsou využívány buď jako primární zdroj psychoaktivních substancí nebo jejich alkaloidy slouží jako výchozí prekurzory pro výrobu polosyntetických návykových látek (kokain, heroin). V obou případech hrají kontroverzní roli, protože na jedné straně jsou finančním příjmem pro některé z nejchudších vrstev obyvatel (lhostejno, zda se jedná o Afghánistán, Kolumbii či Somálsko), které jsou na jejich pěstování a prodeji existenčně závislí. Na straně druhé jejich další zpracování a prodej v podobě návykových látek představuje zátěž pro všechny státy světa, nehledě o nespočetných finančních příjmech pro smrtelně nebezpečné struktury organizovaného zločinu a zločinecké drogové kartely a teroristické organizace. Mák je pro afghánské farmáře obecně méně náročnější plodinou, kterou je snadné pěstovat, sklízet a dále zpracovávat. Proto se jeho pěstování v Afghánistánu těší velké oblibě, což potvrzuje i skutečnost, že velké sklizně a vidina bohatého výdělku navnadily v posledních letech mnoho dalších zemědělců. Ti často jako důvod uvádí, že opiem vydělávají desetkrát více než kolik by měli z pěstování jiných komodit. K restriktivnímu vládnímu omezení nepomohly ani zahraniční finanční programy, které mají motivovat farmáře k pěstování jiných plodin. Vysoká nezaměstnanost, rozbujelá korupce a absence dosahu centrální vlády v Kábulu do okrajových oblastí fenomén masivního pěstování máku a produkce opia jen podporuje, i přestože se Afghánistán rozhodl pro realizaci speciálního vládního programu, který má za úkol zastavení produkce.(18) Pro představu si afghánský farmář může vydělat prodejem 1 kg surového opia cca 63 USD (údaj k roku 2018 dle UNODC), jakmile je transformováno do podoby heroinu, pohybuje se jeho cena na lokálních tržištích v rozmezí cca 2,300 – 3,500 USD(4), v Evropě je pak cena 1 kg ještě více jak desetinásobná. Nadto je jedním z velkých paradoxů, že za prodej návykových látek, včetně heroinu, hrozí v Afghánistánu i trest smrti. Není však žádnou výjimkou, že maková pole určená pro potřeby extrakce opia střeží policisté a opium je z rostlin

zachytáváno před jejich zraky. Vysvětlení je vcelku prosté a nijak se nevymezuje od praktik organizovaného zločinu – pokud zemědělec odvádí „daň“ z opia Tálibánu, je vše v pořádku, v opačném případě hrozí trest.(4) Ve své podstatě ale chudým obyvatelům Afghánistánu nezbývá jiných alternativ, zvláště s přihlédnutím ke skutečnosti, že podle OSN hrozí více jak 50 % procentům obyvatel roku 2022 akutní nedostatek potravin.(19) Kakar et al. (2019) uvádějí, že chudoba je kritickým problémem, který brzdí rozvoj Afghánistánu. V roce 2007 bylo více než 42 % obyvatel země pod hranicí chudoby, až do roku 2014 se 78,2 % domácností i v městských oblastech stále potýkalo s nedostatkem potravin. Zemědělství je páteří ekonomiky země a přispívá jako klíčové odvětví k oživení blahobytu lidí v Afghánistánu. Rýže je po pšenici druhou základní plodinou a hraje klíčovou roli v potravinové bezpečnosti, výživě a kalorickém příjmu. Afghánští farmáři však trpěli nízkou kvalitou obilí a výnosů, což mělo za následek vážnou podvýživu, která se v zemi vyskytuje. Nedostatečná šlechtitelská technika pro nové kultivary rýže s vysokým výnosem a přijatelnou kvalitou, špatné řízení agronomických postupů a neprogresivní mletí a zpracování tak mohou uspokojit pouze 50 % poptávky v zemi. Pro srovnání ale, výnosnost makového opia činí 18 kg/ha v západní části a 41 kg/ha ve východní části.(20) Afghánistán byl proto nucen dovážet ročně obrovské množství mleté rýže z Pákistánu, Indie a Íránu.(21) Uvedený výrok se může jevit jako protimluvný, ale při detailnějším zamyšlení dává smysl. Již bylo uvedeno výše, cca 163 000 ha (údaj platný k rou 2019), zemědělsky obdělávatelné půdy slouží pro pěstování máku. Opium z máku získané přináší zemědělcům určité jisté příjmy, avšak logicky následuje otázka – a co pěstování potravin? Pěstování potravin (obilí, rýže, ovoce) by sice mohlo nasytit, alespoň částečně, obyvatelstvo, jejich výkupní cena ale nedosahuje tolik, co opium, navíc je půda již zabraná mákem. Země, respektive obyvatelstvo, se tak dostává, stejně podobně, jako například Somálsko se svoji khatou(22), do nekonečné spirály hladu a produkce drog. Farmáři, nebo kdokoliv jiný pěstující mák, se tak může dostávat do jakéhosi bludného kruhu, kdy sice utrží více peněz za prodej opia, ale na druhou stranu musejí vydat více peněz na nákup potravin, jejichž cena, vzhledem k tržním mechanismům, při jejich nedostatků prudce vzrůstá. Pro zajímavost uvádíme analogicky podobný problém, známý již ze středověku z některých států ležících na území Evropy. Tehdy se vypěstované obilí či ovoce v souvislosti s rozvojem pivovarnictví a vinařství častěji nechávalo kvasit pro účely výroby alkoholických nápojů, než aby bylo využíváno pro potravinářství. Až teprve výnosy panovníků musela být tato činnost omezena, jelikož následkem toho začalo docházet v některých oblastech vyloženě ke hladomorům.

Pro Afghánistán, ale i jiné země, představuje často jedinou pomoc hladovějícímu obyvatelstvu mezinárodní humanitární dodávka potravin, která však z dlouhodobého hlediska nenabízí žádné řešení. K četným tvrzením Tálibánu, vyjadřujíc se k zákazu a postihu pěstování máku pro nepotravinářské účely, se stavme spíše rezervovaně, neboť je prokázaný nezanedbatelný finanční příjem Tálibánu z prodeje opia/heroinu, přičemž některé zdroje hovoří až o 60 % z celkového obratu. Autoři jsou si však vědomi, že věrohodné zprávy jsou nesnadno ověřitelné a v mnohém se liší (viz porovnání zpráva UNODC 2019).(19,23) Z hlediska ekonomiky opium ale i nadále tvoří nezanedbatelnou část příjmu HDP Afghánistánu. Nelegální opiový průmysl odhadem zaměstnává na plný úvazek téměř 600 tisíc obyvatel země.(24) Tálibán po převzetí moci přislíbil realizovat zákaz pěstování opiového máku, což mělo za účel zejména získání přízně západních zemí, ale ve skutečnosti k výraznému omezení do současné doby nedošlo. Opium je proto jedním z nejdůležitějších zdrojů příjmů Afghánistánu. Jde o velký byznys, z jehož produkce, která se odhaduje ve stovkách milionů dolarů ročně, žije v Afghánistánu nezanedbatelný počet obyvatel (viz shora). Zákaz pěstování máku už v minulosti Tálibán realizoval (v letech 1996-2001), restrikce však tehdy přispěla k řadě sociálních nepokojů. Od ovládnutí země Tálibánem se cena opia v Afghánistánu více než ztrojnásobila.(25) I přesto Tálibán deklaruje, že pokud bude chtít zastavit nebo omezit pěstování máku, potřebuje pro zemědělce alternativní rostliny a současně i pomoc ze zahraničí. Rada bezpečnosti OSN však ukládá k finanční podpoře podmínky, které ale Tálibán nehodlá plnit. Ty se týkají zejména demokratické vlády a záruk dodržování humánních práv. Afghánští farmáři tak dále pokračují pod taktovkou Tálibánu v pěstování máku, který jim zároveň určuje, za jakých podmínek a kdo bude z obchodu profitovat. Některé provincie od pěstování ustupují z politických důvodů, provincie Kandahár však zůstává centrálním regionem pro pěstování nejen zemědělských plodin, jako je bavlník či kukuřice, ale také dalších nelegálních drog – máku a marihuany. Zde se ukazuje i fakt, že Afghánistán je jedním z největších producentů hašiše v rámci celosvětového měřítka, konopí se zde pěstuje převážně v podzimních měsících. Mimo to se tato země stává i jedním ze zásadních dodavatelů

efedrinu, který je získáván z rostlin rodu *Ephedra*. Příznivé klima a skalnaté podloží je živnou půdou pro pěstování této rostliny, jež se pomalu nahrazuje syntetické prekurzory k výrobě metamfetaminu. Zájem obyvatelstva cokoliv změnit na zažitém, byť nelegálním způsobu obživy, je však velmi malý.

Závěr

Příznivé klimatické a zemědělské podmínky, podpora hnutí Tálibán, nedostatečná mocenská způsobilost a působnost afghánské vlády, levná pracovní síla, využití moderních technologií k pěstování a špatné socio-ekonomické podmínky, to vše jsou důvody, proč se pěstování a produkce opia v Afghánistánu tolik rozmáhá. Mimo to, že finanční profit z této nelegální činnosti slouží především k financování vojenských mocenských aktivit, je podstatným faktorem i skutečnost, že nelegální pěstování a produkce drog je obvykle méně zasažena bojem než jiné plodiny, které poskytují výživu obyvatelstvu a jsou tak častým cílem ke zničení. Navíc opiový mák je vysoce odolný vůči suchu než například pšenice, hlavní alternativní plodina. Zisky z pěstování máku jsou rozhodně nezanedbatelnou částkou, která v době, kdy valná část afghánského obyvatelstva bojuje s chudobou, významným zdrojem jejich příjmů. Společenské stigma v afghánské společnosti, které je spojeno s nelegálními aktivitami, tak snadno vlivem těchto faktorů mizí. Přesto všechno se afghánský opiový mák stal klíčovou součástí afghánské ekonomiky, stejně jako další legální i nelegální komodity (hašiš a efedrin), určené převážně na světové trhy. Významná vysoká produkce těchto nelegálních drog bude pravděpodobně i nadále podporovat politickou nestabilitu, mocenský boj a bude neopomenutelným zdrojem financování teroristických skupin v Afghánistánu. Na světové spotřebitelské nelegální trhy se tak dostane poměrně kvalitní a levný heroin, což s sebou ponese i další negativní důsledky a škody.

Literatura

1. Safranchuk, I. Afghanistan's Political Future And Its Role In Eurasian Cooperation. India Quarterly: A Journal of International Affairs 2019, 75 (1), 15-28.
2. Yusufzada, S.; Xia, Z.; Xia, Z. Public Administration In Afghanistan: Challenges And Way Forward. Open Journal of Social Sciences 2019, 07 (06), 142-160.
3. United Nations Office on Drugs and Crime, 2021. Drug Situation in Afghanistan 2021: Latest Findings and Emerging Trends.
4. Bussiness Insider, 2017. Heroin is Driving a Sinister Trend in Afghanistan. https://www.businessinsider.com/taliban-control-of-heroin-drug-production-trafficking-in-afghanistan-2017-10 (accessed Jan 9, 2022).
5. United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2021 (United Nations publication, Sales No. E.21.XI.8) ISBN: 9789211483611.
6. The Ecomomic Times, 2022. Afghanistan, Pak, NE neighborhood fueling India's drug concerns.https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/afghanistan-pak-ne-neighborhood-fuelling-indias-drug-concerns/articleshow/88676852.cms (accessed Jan. 9, 2022).
7. Brace, M. 2021. Power-sharing in Iraq as a Model for Afghanistan? https://www.e-ir.info/2021/09/11/power-sharing-in-iraq-as-a-model-for-afghanistan/ (accessed Jan. 9, 2022).
8. United Nations Office on Drugs and Crime, 2021. Afghanistan: 37 Per Cent Increase in Opium Poppy Cultivation in 2020, while Researchers Explore Novel Ways to Collect Data due to COVID-19. https://www.unodc.org/unodc/frontpage/2021/May/afghanistan_-37-per-cent-increase-in-opium-poppy-cultivation-in-2020--while-researchers-explore-novel-ways-to-collect-data-due-to-covid-19.html (accessed Jan. 9, 2022).
9. Lim, J.; Kim, T. Bringing Drugs Into Light: Embedded Governance And Opium Production In Myanmar's Shan State. Oxford Development Studies 2021, 49 (2), 105-118.
10. Drephal, M. Poppies, Politics, And Power: Afghanistan And The Global History Of Drugs And Diplomacy. By James Tharin Bradford. Ithaca. Business History Review 2021, 95 (3), 596-599.
11. Mansfield, D. On The Frontiers Of Development: Illicit Poppy And The Transformation Of The Deserts Of Southwest Afghanistan. Journal of Illicit Economies and Development 2019, 1 (3), 330-345.
12. United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. Afghanistan Opium Survey. Cultivation and Production. https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/20210503_Executive_summary_Opium_Survey_2020_SMALL.pdf.

13. United Nations Office on Drugs and Crime, 2018. Afghanistan Opium Survey. Cultivation and Production. https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-opium-survey-2018-cultivation-and-production.
14. United Nations Office on Drugs and Crime, 2019. Afghanistan Opium Survey. Cultivation and Production. https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/20210217_report_with_cover_for_web_small.pdf.
15. Mikšík, V.; Lohr, V. Mak, droga nebo potravina? Drugs & Forensics Bulletin Národní protidrogové centrály. 2020, 26 (3), 3-15. ISSN 1211-8834.
16. Thompson, Alexi and Yaya SISSOKO, 2019. The Price Of Cocaine And The Colombian Peso: an Empirical Investigation. Global Economy Journal. 2019(03). ISSN 2194-5659.
17. Kratina, T. Khata jedlá – další návykové látky na cestě do České republiky? Drugs & Forensics Bulletin Národní protidrogové centrály. 2016, 23 (4), 18-24. ISSN 1211-8834.
18. Aktuálně.cz, 2017. Afghánistání bojuje proti pěstování máku na výrobu opia. Farmáři se bouří. https://video.aktualne.cz/ze-sveta/afghanistan-bojuje-proti-pestovani-maku-na-vyrobu-opia/r~feb323861eba11e782e8002590604f2e/ (accessed Jan. 9, 2022).
19. Voxpot.cz, 2020. Afghánská beznaděj a Evropa zaplavená heroinem. https://www.voxpot.cz/afghanska-beznadej-a-evropa-zaplavena-heroinem/ (accessed Jan. 9, 2022).
20. Afghanistan opium survey 2019. Socio-economic survey report: Drivers, causes and consequences of opium poppy cultivation. https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/20210217_report_with_cover_for_web_small.pdf (accessed Jan 9, 2022).
21. Kakar, K.; Xuan, T.; Haqani, M.; Rayee, R.; Wafa, I.; Abdiani, S.; Tran, H. -D. Current Situation And Sustainable Development Of Rice Cultivation And Production In Afghanistan. Agriculture 2019, 9 (3).
22. Kandari, Laxman S, Hiranmai R YADAV, Ashok K THAKUR a Tripti KANDARI. Chat (Catha edulis): a socio economic crop in Harar Region, Eastern Ethiopia. SpringerPlus. 2014, 3 (1), 579-592. ISSN 2193-1801.
23. CNN.com, 2021. Afghanistan is the world's opium king. Can the Taliban afford to kill off their 'un-Islamic' cash cow? https://edition.cnn.com/2021/09/29/asia/taliban-afghanistan-opium-drug-economy-cmd-intl/index.html (accessed Jan 9, 2022).
24. iRozhlas.cz, 2019. Financování terorismu, výroba drog, korupce. Americká armáda prohrává válku s opiem v Afghánistánu. https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/afghanistan-usa-opium-heroin_1904280703_pj (accessed Jan 9, 2022).
25. Česká televize, 2021. Ekonomika Afghánistánu stojí na pokraji kolapsu, pěstitelům opia se však daří čím dál lépe. https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/afghanistan/3380834-ekonomika-afghanistanu-stoji-na-pokraji-kolapsu-pestitelum-opia-se-vsak (accessed Jan 9, 2022).

Kontaktní adresa

kpt. Ing. Tomáš Kratina, Národní protidrogová centrála služby kriminální policie a vyšetřování, Oddělení koordinace, vzdělávání a strategie, Policejní prezidium, poštovní přihrádka 62/NPC, 170 89

Konflikt zájmů: Autoři prohlašují, že v souvislosti s tímto článkem jsou bez konfliktu zájmů.

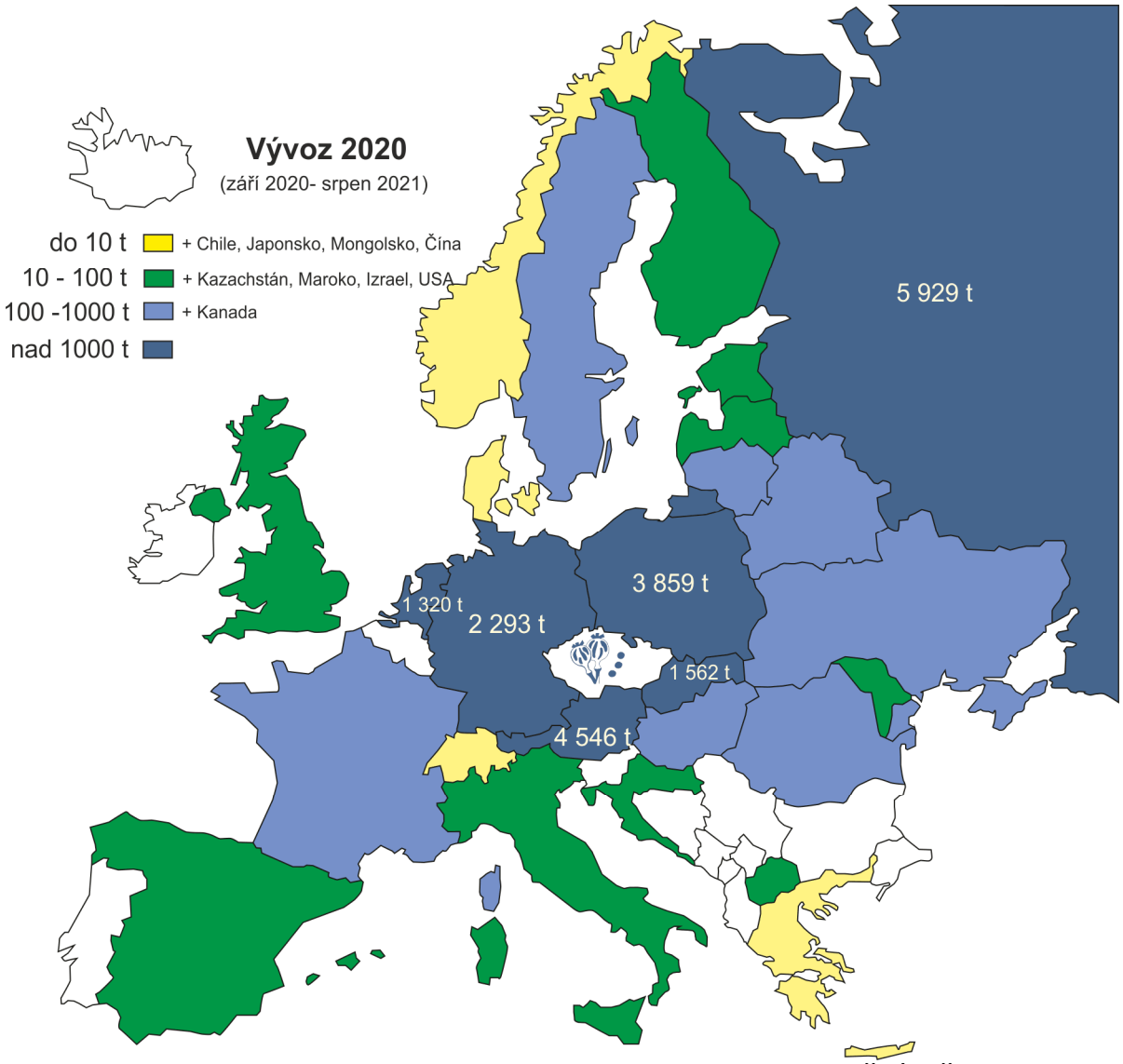

Vývoz máku ze sklizně 2020 (od září 2020 do srpna 2021). Dle ČSÚ a ČMM.

21. MAKOVÝ OBČASNÍK

Mák v roce 2022

Vydavatel: Česká zemědělská univerzita v Praze
Autor: kolektiv autorů
Druh publikace: Sborník referátů
Tisk: tiskárna TIGRAS, s.r.o., Hlavní 21, Klíčany, 250 69 Vodochody
Náklad: 320 ks
Počet stran: 90
Rok a měsíc vydání: únor 2022
Určeno: účastníkům semináře
Tato publikace neprošla jazykovou úpravou
ISBN 978-80-213-3163-1